

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عقاید خاص شیعه

استاد: حجت الاسلام و المسلمین دکتر فرمانیان

آموزشیار: حجت الاسلام و المسلمین رضایی

مقدمه

محبت اهل بیت عصمت و طهارت از ضروریات دین اسلام است و شیعه و اهل سنت در این اصل با یکدیگر مشترک هستند. در این درس به جریاناتی اشاره می‌شود که در راستای مخالفت با این اصل به مقابله با ائمه اطهار پرداختند.

محبت اهل بیت

محبت اهل بیت از ضروریات دین اسلام است و امروزه شیعه و اهل سنت در این اصل با یکدیگر مشترک هستند. بنا به آیه «قل لا اسئلكم علیه اجراً الا المودة فی القربی»^۱ مسلمانان هیچ شکی در این ندارند که مودت و محبت به اهل بیت واجب و دشمنی با ایشان حرام است.

با این حال بین شیعه و اهل سنت اختلافاتی در مصداق اهل بیت وجود دارد. شیعیان اهل بیت را تنها شامل پیامبر اکرم(ص)، امام علی(ع)، فاطمه(س) و فرزندان ایشان می‌دانند؛ در حالی که اهل سنت همسران پیامبر(ص) را نیز جزو اهل بیت قرار می‌دهند.^۲ در اثبات دیدگاه شیعه می‌توان به حدیث کساء استناد کرد: «ام سلمه از همسران پیامبر نقل می‌کند که هنگامی آیه تطهیر نازل شد، پیامبر علی، فاطمه و حسن و حسین را به زیر کسائی بردند و چنین فرمودند که خدایا اینها اهل بیت من هستند. ام سلمه می‌گوید من از پیامبر پرسیدم آیا من نیز از ایشان هستم؟ پیامبر فرمود: تو در راه نیک و خیر هستی.»^۳ اینکه پیامبر ام سلمه را از اهل بیت خود نمی‌داند دلیلی روشن است بر اینکه همسران پیامبر از زمره اهل بیت ایشان برشمرده نمی‌شوند.

در هر حال مسلم و قدرمتیقن آن است که پیامبر(ص)، امام علی(ع)، فاطمه(س) و فرزندان ایشان مصداق اهل بیت هستند. به عبارت دیگر شیعه و اهل سنت همگی ایشان را از اهل بیت دانسته‌اند.

SCO۱: ۷:۱۳

جریان عثمانیه و دشمنی با اهل بیت

علی‌رغم همه تأکیدات موجود در منابع اسلامی بر محبت به اهل بیت این اصل اسلامی در دوره‌ای از تاریخ صدر اسلام از سوی گروهی از مسلمانان به فراموشی سپرده شد. پس از کشته شدن عثمان گروهی امام علی(ع) را مسبب قتل وی دانستند و به همین دلیل به مقابله با امام علی(ع) پرداختند. در دوران حکومت حضرت امیرالمؤمنین(ع) به سبب همین مخالفت‌ها بسیاری از مناطق اسلامی دست از حمایت و همراهی با امام علی(ع) کشیدند و به غیر از کوفه و مصر بقیه مناطق و مراکز جهان اسلام با ایشان همراهی نکردند. عمده مردم مدینه در این باره سکوت کردند. عبدالله بن عمر، سعد بن ابی وقاص، محمد بن مسلمه و دیگران خود را خانه‌نشین کردند. حتی عبدالله بن عمر دوران خلافت

۱. بگو از شما هیچ اجری نمی‌خواهم مگر مودت نسبت به ذوی القربی و اهل بیتم. (شوری، آیه ۲۳)

۲. زمخشری، الکشاف، بیروت: دارالکتب العربی، ج ۳، ص ۵۳۸؛ واحدی نیشابوری، الوسیط، ج ۳، ص ۴۶۹.

۳. بسیاری از منابع شیعه این روایت را نقل کرده‌اند برای مثال رک: الخرایج و الجرائح، قطب الدین راوندی، قم: مؤسسه امام مهدی، ج ۱، ص ۴۸. از بین منابع اهل سنت نیز رک: سیر اعلام النبلاء، ذهبی، بیروت: مؤسسه الرسالة، ج ۱۰، ص ۳۴۶-۳۴۷.

امام علی(ع) را فتنه دانسته و در فهرست خلفای راشدین نامی از ایشان نمی‌آورد.^۱ مکه و بصره با عایشه و زبیریان همراه شدند. اینان خود را مخالف حکومت حضرت امیر(ع) می‌دانستند و در اشعارشان خودشان را پیرو «دین عثمان» می‌خواندند. از این تاریخ به بعد به طرفداران عثمان «عثمانیه» گفته شد. معاویه نیز خودش را پیرو عثمانیه دانست و شامیان را به جنگ با امام علی(ع) ترغیب کرد. جریان عثمانیه در تاریخ شامل سه گروه بوده است: ۱. کسانی که نسبت به امام علی(ع) سکوت می‌کردند. ۲. کسانی که نسبت به ایشان دشمنی داشتند، اما این دشمنی را آشکار نمی‌کردند. ۳. کسانی که دشمنی خود را با اهل بیت آشکارا بیان می‌کردند. گروه اخیر در فرهنگ شیعه «ناصبی» خوانده می‌شوند. عثمانیه پس از سال ۴۱ هجری (صلح امام حسن(ع)) که «عام الجماعة» خوانده شد، به تبلیغ بر ضد امام علی(ع) و سب و لعن ایشان پرداختند. اگرچه سب و لعن امام علی(ع) در دوران عمر بن عبدالعزیز ممنوع شد، ولی عثمانیه راه خود را ادامه می‌داد و وقعی به این منع نمی‌گذاشت. با ظهور عباسیان، به دلیل آنکه خودشان از بنی هاشم بودند، اوضاع کمی بهتر شد و نگاه عمومی مردم تا حدودی نسبت به امام علی(ع) تغییر کرد. مأمون تحت تأثیر معتزله بغداد که امام علی(ع) را افضل صحابه می‌دانست، نقل فضائل معاویه را ممنوع کرد و به بسط و گسترش فضائل امام علی(ع) پرداخت.

SCO۲:۱۳:۳۰

جریان عثمانیه و دشمنی با اهل بیت

نتیجه این اقدامات آن بود که اصحاب حدیث نیز نگاه خود را نسبت به امام علی(ع) تعدیل کنند. عبدالله بن مبارک از بزرگان اصحاب حدیث^۲ و استاد شافعی و احمد بن حنبل، از اولین اصحاب حدیث است که امام علی(ع) را به عنوان یکی از خلفای راشدین می‌پذیرد. پس از وی شافعی آشکارا محبت خود را به اهل بیت ابراز می‌دارد. از وی اشعاری در فضائل و مناقب اهل بیت نقل شده است. با این حال این اشعار او دلیلی بر تشیع اش نیست.^۳ پس از او احمد بن حنبل با تلاشی سی ساله خارج ساختن حضرت امیر(ع) را از خلفای راشدین جایز ندانست.^۴ عبدالله بن احمد بن حنبل می‌گوید که از پدرم شنیدم که می‌گفت: «ابوبکر، عمر و عثمان». بعد افزود: «و لا نعیب من ربّی لقرابته و صهره و اسلامه القدیم و عدله»؛ نسبت به کسی که علی را چهارمین خلیفه بدانند، به دلیل قرابت ایشان با رسول خدا، و دامادی او و اسلام قدیم و عدلش عیب‌گیری نمی‌کنیم. کمی بعد از وی نقل شده است که اگر کسی درباره تفضیل خلفا بگوید

۱. بخاری در صحیح خود و احمد بن حنبل در اصول السنة از عبدالله بن عمر نقل می‌کنند: «در زمان رسول خدا انتخاب ما از بین صحابه ابتدا ابوبکر، سپس عمر و در ادامه عثمان بود.» رک: صحیح بخاری، کتاب فضائل باب ۳۳ و نیز عقاید ائمه السلف، ص ۲۶-۲۷؛ درباره عثمانیه رک: پاتریشیا کرون، «مدخل عثمانیه»، ترجمه مهدی فرمانیان، مجله طلوع، شماره ۱۳ و ۱۴، تابستان ۱۳۸۴.

۲. علامه مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۶، ص ۹۱.

۳. محمد بن احمد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، بیروت: مؤسسة الرسالة، ج ۱۰، ص ۵۸.

۴. رک: رسول جعفریان، مقاله «نقش احمد بن حنبل در تعدیل مذهب اهل سنت»، فصلنامه هفت آسمان، شماره ۵.

ابوبکر، عمر، عثمان و علی اشکالی ندارد. به عبارت دیگر در این سخن وی هر دو گفته را درست می‌داند. در نقلی آمده است که کسی از احمد پرسید: اگر کسی بگوید: ابوبکر، عمر، عثمان و علی، آیا به نظر تو سنی است؟ احمد گفت: سنی است.

در مرتبه بعد احمد بن حنبل کسی را که علی(ع) را خلیفه چهارم نداند، بر خطا می‌شمارد. نقل شده است که از احمد بن حنبل پرسیدند آیا کسی که خلافت علی را ثابت نمی‌داند به نظر تو سنی است؟ احمد گفت: من او را از اهل سنت خارج نمی‌دانم؛ چنین کسی تأویل کرده و بر خطا رفته است.^۱

به هر روی احمد کوشید تا عقیده تربیع را در میان اهل حدیث رواج دهد. وی در این مسیر گاه چندان سخت‌گیری نمی‌کرد و می‌گفت: «از کسی که علی را خلیفه چهارم بداند، عیب‌جویی نمی‌کنیم.» و گاه با تندی با عقیده مخالف آن برخورد می‌کرد و می‌گفت: «اگر کسی علی را چهارمین خلیفه نداند، از الاغ‌اش احمق‌تر است.»

علی‌رغم همه تلاش‌های احمد بن حنبل برای اثبات امام علی(ع) به عنوان خلیفه چهارم، همچنان گرایش‌های عثمانی در بین اهل حدیث باقی بود. ظهور آل بویه با گرایش‌های شیعی و معتزلی در همین قرن بیشترین تأثیر را در از بین بردن جریان عثمانیه در بین اهل سنت داشته است. در این دوره علمای شیعه و همچنین معتزله تلاش بسیاری برای اثبات فضائل امام علی(ع) کردند.

بنابراین هرچند در دوره‌ای از تاریخ اسلام محبت اهل بیت و فضائل ایشان انکار و گاه با ایشان دشمنی می‌شد، این رفتار به تدریج توسط خود اهل سنت تعدیل شد و تا قرن چهارم همه جریان‌ات عثمانی از بین رفتند. با این حال این جریان عثمانی در دوره اخیر باز در بین برخی از وهابی‌ها در حال شکل‌گیری است که در درس آینده بیشتر بدان خواهیم پرداخت.

SC03: ۲۵:۲۸

۱. همان، ص ۱۶۴-۱۷۵.

چکیده

۱. محبت اهل بیت (ع) از ضروریات دین اسلام و از اصول مشترکه بین شیعه و سنی می‌باشد.
۲. اختلاف بین شیعه و اهل سنت در مصداق اهل بیت است. شیعیان، اهل بیت را شامل پیامبر اکرم (ص) و حضرت علی (ع) و فاطمه (س) و فرزندان ایشان می‌دانند ولی اهل سنت همسران پیامبر را نیز جزو اهل بیت می‌شمارند.
۳. پس از کشته شدن عثمان، گروهی حضرت علی (ع) را مسبب قتل او دانستند و به مخالفت و مقابله با ایشان پرداختند. به این گروه «عثمانیه» گفته می‌شود.
۴. جریان «عثمانیه» در تاریخ شامل سه گروه بوده است:
 - الف) کسانی که نسبت به حضرت علی (ع) ساکت بودند.
 - ب) کسانی که با ایشان دشمنی داشتند ولی آن را اظهار نمی‌کردند.
 - ج) کسانی که دشمنی خود را اظهار می‌کردند (ناصبی).
۵. بزرگان اهل حدیث و استاد شافعی و احمد بن حنبل از اولین کسانی هستند که حضرت علی (ع) را به عنوان یکی از خلفای راشدین پذیرفتند.
۶. هر چند که در دوره‌ای از اسلام محبت اهل بیت و فضایل ایشان انکار شده و به دشمنی با آنها پرداخته می‌شد، ولی این رفتار به تدریج توسط خود اهل سنت تعدیل شد.